

MARULIĆ O SONETU

Mirko Tomasović

UDK: 886.2–1 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Mirko Tomasović
Filozofski fakultet
Z a g r e b

Marko Marulić je kao pedesetogodišnjak u plodnom stvarateljskom razdoblju. Nešto prije pedesetog rođendana, koji mu je bio 18. kolovoza 1500., završio je svoj prijevod knjige *De imitatione Christi*, tj. 20. lipnja 1500. Njegovo *Naslidovan'je*¹ važan je književni tekst, izvanredan dokument hrvatskoga proznog izraza; deset mjeseci poslije, 22. travnja 1501., datirao je *Juditu* koja je bila prijelomni događaj u povijesti hrvatskoga pjesništva i jezika. Od 1498. do 1501. u Mletcima su se pojavila tri izdanja² *Institucije* i jedno *Evangelistara*, slavni mu latinski spisa. No, tih godina potvrdio je svoj pjesnički poziv pišući pjesme i na talijanskom jeziku, štoviše u najzahtjevnijemu sonetnom obliku, o čemu govori u pismu Jeronimu Čipiku s nadnevkom od 2. studenoga 1501.³ Popratio je svoju pošiljku talijanskih soneta prijatelju u Mletke s nekoliko usputnih rečenica, u kojima tumači okolnosti njihova nastanka i što su mu značili kao žanrovski izbor. Te napomene su vrlo dragocjene za tradiciju hrvatskoga sonetizma, a dva su mu

¹ *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih, prijevod djela »De imitatione Christi«*, Sabrana djela Marka Marulića, IX, priredio Milan M o g u š, Split, 1989.

² Vidjeti Branko J o z i ć – Bratislav L u č i n, *Bibliografija Marka Marulića*, Split, 1998., str. 33–34.

³ To i druga nepoznata Marulićeva pisma pronašao je i objavio Miloš M i l o š e v i ć g. 1991. Vidjeti *Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića, Colloquia Maruliana*, I, Split, 1992., str. 5–31.

se soneta i sačuvala, već su dvaput objavljena⁴ također, pa je razložito valorizirati i taj Marulićev prinos našoj pjesničkoj kulturi. Navedene činjenice same po sebi svjedoče da je jedan hrvatski književnik ne samo gradio sonete, već i o tomu stalnomu međunarodnom obliku razmišljao, na stanovit način zauzeo estetički stav. I to već na samu početku XVI. stoljeća, u kojem sonet postaje sveeuropska pojava i moda. Do XVI. stoljeća, međutim, takve pjesme skladale su se na Apeninskom poluotoku, najprije sredinom XIII. stoljeća na Siciliji, bile su ograničene na taj geoliterarni prostor, a tek od XV. stoljeća počele su se mjestimice pojavljivati u Španjolskoj. Marko Marulić je, dakle, razmjerno rano uključio Hrvate u jednu posebitu pjesmotvorbu, talijanskoga podrijetla, koja od renesanse biva europski fenomen i održava se sve do danas, što nije uspjelo nijednom od takvih formalnih modela. Uporaba soneta isto tako potvrđuje Marulićevu renesansnu obilježnost i znakovitu vezu s Danteom i Petrarcom, koji su, kao što je znano, bili majstori sonetiranja, Petrarca u renesansi dapače vrhovni uzor.

Spomenuto pismo Jeronimu Ćipiku tek je nedavno pronađeno, pa je potrebno razmotriti onaj njegov pasus o sonetima i na nj upozoriti povjesnike hrvatskoga pjesništva i posebno specijaliste, sonetologe. Marulićevo pismo odiše tjeskobom i gorčinom, koju ispovijeda prijatelju. Umrli su mu jedan za drugim braća Ivan i Petar, majka mu je Dobrica teško bolesna, i on ne vjeruje da će ozdraviti. Brat Valerij je odsutan, pa je morao preuzeti upravljanje kućom, čemu nije vičan. Navlastito se pak tuži na rođaka Antu d'Albertia, koji mu zagorčava život na sve načine spletkama protiv obitelji Marulićâ, bezrazložnom mržnjom. U prethodnomu pismu od 19. srpnja 1501. panično izvješćuje o prodiranju Turaka na »područje Hrvatske«, strepeći od pada Zagreba,⁵ ističući da je to kazna za grijehе kršćana, koji su izazvali gnjev Boga pravednika. To je kontekst citata o sonetima, koji glasi: »Et chosì ogni chosa ho portata in patientia, chome anche ho descritto in sonetti, di qual, perchè credo haverete qualche piacer, ve li mando, insieme con certi altri, li qual ho fatti, non sapendo altramenti alleviarmi el fastidio che patisco. Et acìo meglio in tali angustie poss'io esser consolato, fece qualche chosa bella che non habio visto avanti...«⁶ Pribjegao je, dakle, pisanju soneta da očituje svoje duševno stanje i da olakša patnju, što mu je bio jedini izlaz. U tomu je tražio utjehu; soneti su neka vrsta terapije za njega, novo književno iskustvo, koje određuje kao »nešto lijepo«. Može se očividno ustanoviti da Marulić doživljuje sonetnu formu kao distinktivnu u odnosu na druge tekstove, koje je do tada napisao. Namjenjuje joj posebno estetsko obilježje, lijeposlovnu zadaću i sa zadovoljstvom naglašuje

⁴ Prvi put ih je objavio Mirko D e a n o v i ć (*Due sonetti inediti di Marco Marulo, Giornale storico della letteratura italiana*, CVIII, Roma 1936., pp. 216–224), a zatim prenio u svoj rad, citiran u bilješci 3, Miloš M i l o š e v i ć, str. 13–15.

⁵ M. M i l o š e v i ć, o. c., str. 36.

⁶ M. M i l o š e v i ć, o. c., str. 42. »I tako sam svaku stvar podnosio strpljivo i to sam opisao u sonetima, koje vam šaljem zajedno sa nekim drugima, jer vjerujem da će vam pričiniti neko zadovoljstvo. Pisao sam ih ne znajući kako drugačije da se oslobodim nespokojstva, od koga patim. I da bih se u takvim tjeskobama mogao što bolje utješiti, bavio sam se nekim lijepim stvarima koje ranije nisam vidio...« (prijevod M. Miloševića, str. 43).

ostvareni vlastiti užitak, koji je iskusio u tom umijeću. Razlikovna crta između soneta i ostalih književnih radova jasno je izražena. Takav pjesnički trud donio mu je nadoknadu, utočište mu je u depresiji, staza kojom iz nepodnošljive zbilje bježi u pjesničku oazu. Marulićevo poimanje soneta kao instrumenta intimnog književnog priopćaja i estetske satisfakcije čini mi se uistinu primjerenim, gotovo definicijskim. Usporednica s Petrarcom ne će biti prenapregnuta podsjetimo li da je talijanski humanist slagao svoje sonete u predasima rada na ambicioznim projektima na latinskomu jeziku, da bi dao oduška svojoj emocionalnosti, intimi, sjeti i časovitim raspoloženjima. Te je ulomke iz literarne djelatnosti (*Rerum vulgarium »fragmenta«*) okupio u *Kanconijeru* tek naknadno. Marulić je u navedenom pasusu naznačio istu poetičku opredijeljenost prema sonetu. Koliko je u tomu bio ustrajan i je li uopće nastavio sonetnu praksu, nažalost ne znamo. Po formulaciji iz pasusa vidimo da je riječ o »utješnim« sonetima s konkretnim povodom, ali i o nekim drugima (»certi altri«), skupa odpravljenim Ćipiku. Bilo ih je više na broju, nedvojbeno stanovita rukovet. Od njih su se pronašla samo dva, po svemu sudeći oni soneti napisani u tjeskobi, koja ga je zadesila podkraj listopada 1501. Upravo njihovo ozračje, izravno vezano uz raspoloženja izražena u pismima prijatelju, ukazuje »da se sa sigurnošću može utvrditi Marulićevo autorstvo«. ⁷ Deanović je, naime, pripisao rečene sastavke Maruliću, čak to naznačio u naslovu pri objavljivanju, ⁸ ali je u prezentaciji, pomalo neočekivano, stavio i mali upitnik, ostavljajući tako mogućnost i drugačije atribucije. Miloš Milošević je taj upitnik s pravom izbrisao. Evo teksta prvoga od Marulićevih soneta:

O gente cieca, non ve ne avvedete
 Come fuggon l'ore, li giorni e mesi,
 Ancor li anni, e come semo presi —
 Chi di ciò non s'accorge ? — nella rete ?

Morte s'appresa senza dir chi sete,
 Per far conto con voi di di mal spesi,
 E voi vi caricate pur di pesi
 Ch'inni vi premon all'infime mete.

Lassate la broda di lussuria sciocca
 E di vani onori le stolte pompe
 E l'insaziabile cupidità.

Da tai veleni a tempo chi si sbocca
 Godrà manna che mai non si corrompe,
 Libero e sciolto da terrena fezza.

⁷ M. Milošević, o. c., str. 12.

⁸ Usp. o. c., bilješka 4, p. 216.

U prvim dvjema kiticama pjesnik prenosi sjetu ovozemaljske prolaznosti i blizak je Petrarkinim općim spiritualnim mjestima u *Kanconijeru*.⁹ Sustav rimovanja (a b b a a b b a) odgovara također klasičnom Petrarkinom sonetu kao i stih (*endecasillabo*), što možemo reći i za temeljni leksik i retoriku. Faktura je soneta usklađena prema takvom uzorku, gdje su katreni nositelji ekspozicije, pretežno deskriptivski. U tercetima je poruka ili temeljna izjava, što je i u Marulića: čovjek će u kršćanskoj perspektivi biti oslobođen, odriješen zabluda taštine i ispravnosti u nepokvarljivoj vječnoj sreći, kad bude lišen zemaljskoga taloga. Zbog izravnosti poruke, vjerojatno, Marulić je u tercetima nešto olabavio izražajni instrumentarij, pa je, primjerice, u završnom stihu upotrijebio venetizam *fezza* (*feccia*), koji je semantički vezan za talog od vina, a metaforički označuje svakovrsni ološ, što je još uvijek prisutno u splitskomu govornom jeziku. Dok su metar i rimarij u katrenima besprijeekorni, u tercetima ćemo naići na neznatan odstup. Jedanaesti stih (»E l'insaziabile cupidità«) ima, istina, jedanaest slogova, ako *ia* u pridjevu čitamo odvojeno, a ne kao *j* (polusuglasničko i polusamoglasničko), što je tu slučaj. Stoga je stih u biti deseterac s »teškom« cezurom, a i rimovan je ispod dostignute razine (*cupidità — fezza*), nepravilno te nepodudarno u poziciji akcenta. Ostale su rime, naime, dobro izvedene, osobito *b* u katrenima i *sciocca — sbocca* u tercetima (*c c*), *pompe — corompe* (*d d*) u tercetima. Kratak opis Marulićeve sonetotvorbe na ovom primjeru zaključit ćemo tvrdnjom da je pjesnik bez teškoća udovoljio zahtjevima oblika i da se umješno prilagodio i tom pjesničkom iskušenju. Možemo, emotivno govoreći, samo požaliti što se nije odlučio i na skladanje soneta hrvatskim izrazom, jer bi time popunio još jednu prazninu i zadaću u našoj književnoj tradiciji.¹⁰ Prepijevajući sonet *O gente cieca*,

⁹ Reminiscencije nas upućuju na Petrarkin sonet *La vita fugge e non s'aresta un'ora* (*Il Canzoniere*, CCLXXII) i sonet LXII:

Padre del Ciel, dopo i perduti giorni,

Dopo le notti vaneggiando spesi (1–2)

te na sonet *Poi che voi ed io più volte abbiam provato* (XCIX), koji je Marulić prepjevao stih po stih na hrvatski. Usp. M. T o m a s o v i ć, *Marulićevi hrvatski prepjevi Petrarke*, *Colloquia Maruliana*, VII, Split, 1998., str. 38–40.

¹⁰ Indikativna je pripomena Ljubomira M a r a k o v i ć a u recenziji Deanovićeve objavlja Marulićevih talijanskih soneta, koji su za njega »ponovni dokaz kako je dvanaesterac naših petrarkista stih suvremene narodne poezije i kako oni osjećaju da je on srastao s našim jezičnim ritmičkim osjećajem.« (*Hrvatska prosvjeta*, br. 9–10, Zagreb, 1937., str. 239) Time M a r a k o v i ć objašnjava izostanak većeg sonetiranja u hrvatskoj renesansnoj i baroknoj poeziji. Postavlja se, naime, pitanje zašto i Marulić, koji zna pravila sonetotvorbe, piše sonete na talijanskom bez problema, u hrvatskim pjesmama mimoilazi taj stalan oblik, o kojem ima visoko mišljenje. Štoviše, kad prepjevava Petrarkin sonet (bilješka 9), zadržava u svojoj verziji 14 stihova, kako je u izvorniku, ali ne i izvorni metričko–strofički sustav. Uporabom dvostruko srokovanog dvanaesterca, stiha *začinjavaca*, Marulić je automatski izišao iz srokovnoga sustava soneta, koji je sustav identitet toga pjesničkog oblika. Nakon Marulića takav dvanaesterac postaje ključnim, glavnim stihom hrvatskih pjesnika XVI. i djelomice XVII., proteže se i u XVIII. stoljeće. Prihvatimo li takvu tezu, Marulić je nehotački »krivac«, što sonet nije uhvatio korijena u starijoj našoj poeziji, jer se njegovom afirmacijom versifikatorskoga modela dvostruko srokovani dvanaesterac pretvorio u distinktivni nacionalni stih. Inače, rečeno pitanje istražio je Svetozar P e t r o v i ć u disertaciji *Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti*, *Rad, JAZU (HAZU)*, br. 350, Zagreb, 1968., str. 5–303.

non ve ne avvedete za današnjeg čitatelja, kojemu je talijanski nepoznat, u praktične svrhe dakle, pokušao sam u preoblikovanju naznačiti Marulićevo auktorsko ishodište na taj način da sam verziju protkao natuknicama iz njegovih »harvackih verasa«, pri tome vodeći računa o traduktološkomu aksiomu da prijevod ne smije izazvati nove komunikacijske probleme, tj. da mora biti razumljiv predpostavljeno-mu primatelju. Ne će mu, nadam se, biti zaprekom čakavski i ikavski refleks, te pokoja leksička uspomena, a pridonijet će dojmu da je sonet ne samo djelo Marulićeve ruke, nego i u, zamišljenu, materinskomu njegovu iskazu, »u lipom jaziku, gdi ča slaje zvoni«, kako je ono zapjevao Tin Ujević u zvonjelici *Oproštaj*.¹¹

O slipi puče, zar ne vidiš ča je,
Da ure i dni i miseci biže,
Godišća jošće, te da smo u mriže
Već uhićeni, a nikor ne haje ?

Svakomu od vas smart poni bliža je,
Straćenih dana s njom vam račun stiže,
Tovareć brime, padate sve niže,
Cić kojeg cilj vam daleče ostaje.

Pustite ocid putenosti lude
I časti glupe zbog taščine čarî
I nezasitno lakomo hlepin'je.

Tih otrovščina kô se kanit bude,
Godit će manu ča s' nigdar ne kvari,
Od zemnog kâla slobodan, odiljen.¹²

¹¹ *Hrvatska mlada lirika*, Zagreb, 1914., str. 127.

¹² Miloš M i l o š e v i ć (o. c., bilješka 3, str. 13) vrlo je korektno prepjevao isti Marulićev sonet u modernom jezičnom izrazu:

O slijepi ljudi, zar vam jasno nije,
Da sati, dani i mjeseci bježe,
Za njima ljeta, love nas u mreže,
To svatko mora da shvati što prije.

Nikog ne štedi čas smrti sve bliži,
Da obračuna dane proigrane.
Voljno primajte teret na sve strane,
Padate dublje, ciljevi sve niži.

Pustite talog budalastog bluda,
Časti su tašte, raskoši se rune,
A hlepnja glad je bez zadovoljenja.

Ko otrovi se čuva s mnogo truda
manu će jesti što nikad ne trune,
Ološi lišen, bez zemnih htijenja.

U takvoj verziji zamjetljivija je podudarnost, gotovo intertekstualna, s Marulićevim pobožnim hrvatskim tekstovima, što je i inače redovita pojava u njegovu opusu (samoprepjevi, autocitatnost). Podsjećam samo na završetak jedne od poslanica Katarini Obirtić: »Vrime biži, dni harlo mimohode, smart se približa...«¹³

U drugomu talijanskom sonetu poanta je moralistička opomena zbog poroka njegovih suvremenika, koji su uzrok i posljedica kršćanskih poraza i uzmicanja pred Turcima. Povoda je za to Marulić, kako smo naveli, imao; ista misao provlači se njegovom poslanicom papi Hadrijanu VI. Znatno prije te poslanice bio je napisao, kako izvješćuje Čipika u pismu od 19. srpnja 1501., raspravu na talijanskom jeziku, koju mu prilaže, da je dade tiskati, kao javno upozorenje svjetovnim i crkvenim vlastima: »Novamente pensando tra me la oppression di christiani per li infideli, et nela fantasia richercando la causa, vennemi in mente sopra di ciò far un tratadello (...) Ve lo mando con questa lettera, scritto è in sermom vulgare, aciò chadauno possa intender. Se l'vi parerà chi si possa far qualche frutto spirituale tra li christiani, lo darete butar in stampa. (...) Zoè che la cosa andarà bene se li prevati ecclesiastici, et li signori mondani vorrano provedere mediante le loro censure e pene che li subditi se coregiano dale publiche scelerateze che fanno. Aliter, actum est de nobis, sempre la ira de Dio serà contra nui, la quale è più stimolata per la negligentia di presidenti che per lo manchamento di populi.«¹⁴ Pjesnički sažetak tog spisa, koji se zametnuo, sljedeći je sonet:

Qual maraviglia se 'l furor turchesco
Vi preme e strugge, o gente christiana:
Lupi rapaci sotto ovina lana
Regnan fra voi e volpe del pel mesco.

Li leon superbi e col becco indesco
Arpie golose e mai roca rana
In diffamar altrui; fra voi puttana
Si vanta e dice: »Putti e vecchi invesco.«

Fra voi se blasfema lo divin nome
E con gli Santi la Vergine Madre
Di quel che solo portò nostre some.

¹³ Citirano prema: Josip B r a t u l i ć, »Poslanice Marka Marulića Katarini Obirtić«, *Colloquia Maruliana*, VII, Split, 1998., str. 30.

¹⁴ M i l o š e v i ć, o. c., p. 34. »Ponovno razmišljajući u sebi o tlačenju kršćana od strane nevjernika i tražeći u mašti uzroke, palo mi je napamet da o tome izradim jednu malu raspravu (...). Šaljem vam je sa ovim pismom, pisana je talijanskim jezikom da bi je svatko mogao razumjeti. Ako vam se bude činilo da bi se mogao postići neki duhovni plod među kršćanima, dajte je na štampanje. (...) A to znači da će stvar ići dobro ako se crkveni velikodostojnici i svjetovna gospoda budu pobrinuli da se podanici, putem zabrana i kazni, okane javnih zločina koje vrše. Inače s nama je gotovo, protiv nas će uvijek biti božji gnjev, koji je više potican nemarom onih koji predsjedaju, nego nedostacima narodâ. (prijevod M. Miloševića, str. 35)

Se non vi correggeti, non so come
 Patir potrà l'ira del Summo Padre
 Che con più dur flagelli non vi dome.

Pjesma je potvrda Marulićeve sonetističke pismenosti; jedanaesterci su bez zamjerke, rime također i s idealnim rasporedom, s pojačanom podudarnošću u tercetima (a b b a a b b a/c d c c d c). U katrenima su rime efektne i birane, u tercetima nešto običnije, banalnije. Pjesnički je naboj isto tako jači u katrenima, dok su dvije završne kitice podosta konvencionalne. Poruka je neka vrsta proročanske prijetnje griješnomu kršćanskom svijetu, ogrezlu u opačine i bogohulnost. U prvim dvjema strofama alegorizirani su poroci objesnih kršćana, a tu prepoznajemo stanovito danteovsko strujanje; u idućim se usredotočuje na psovanje Boga, Majke Božje i svetaca, nad čime se pobožni Marulić zgražao, a što je očevidno slušao na splitskim ulicama. Zanimljivo je, naime, da se u Danteovu *Paklu* (I, 31–60) pjesniku na njegovu putu suprotstavljaju tri zvijeri (*la lonza* – pantera, *il leone* – lav, *la lupa* – vučica), koje po najčešćem tumačenju personificiraju putenost, oholost i lakomost; uz lave i vuke u Marulića su još lisica, harpije, žabe, a njegova je lisica istog runa kao Danteova pantera (»di pel macolato«, *Inferno*, I, 33). Prevodeći prvo pjevanje *Božanstvene komedije* na latinski, tu je oznaku odrazio (»... Linx ecce levis distinctaque mille terga super maculis...«)¹⁵ sa stanovitom amplifikacijom, a upotrijebio je istu naznaku i u ovom sonetu, kako vidimo. Reminiscencije iz tog Danteova pjevanja doprle su do Marulićeva soneta, što također zaslužuje pozornost. Aktualizacija općih mjesta o ljudskoj griješnosti kao čimbeniku kršćanskih poraza od osmanlijske sile uvršćuje ovaj Marulićev talijanski sonet u cjelinu njegova opusa kao karakterističan tekst. Drugim riječima, na svima trima jezicima, latinskomu, hrvatskom i talijanskom, kojima se služio u književnoj praksi, izražavao je nespokoj, zabrinutost, ogorčenje pred strahotama turske najezde i pustošenja. Sonetna artikulacija tražila je drugačiju elokvenciju i strukturiranje pjesme, nego je to bilo, primjerice, u *Molitvi suprotiva Turkom*, podrazumijevala je i drugačiju razinu recepcije. Zato je auktor pokušao izbjeći puku deklarativnost u oblikovanju motiva, ostavši negdje na pola puta između pjesničke alegorije i pobožne propovijedi. U hrvatskom ruhu sonet bi glasilo ovako:

Zač sila turska tlači te i bije,
 Kakva li čuda, o karstjanski puče:
 U runo ovčje grabljiv vuk obučen
 Meju vam vlada uz pjegave lije.

¹⁵ Marulićev prepjev Dantea pronašao je i objavio Carlo D i o n i s o t t i, vidjeti *Marco Marulo traduttore di Dante, Miscellanea di scritti di bibliografia ed erudizione* (In memoria di Luiggi Ferrari), Olschi, Firenze, 1952., pp. 233–242., navedeni stih str. 236; *Principium operis Dantis Aligerii de fluentino sermone in latinum conversum per M. Marulum*, 34–35.

Lavovi tašći, nesite harpije
 S kljunom, te žabe kreketuše buče
 Klevećuć inog; »Staro, mlado vučem«,
 Meju vam kurva hvasta se i smije.

Meju vam psuje božansko se ime,
 Sa svetim takoj i Divica Mati,
 Ča sama naše ponila je brime.

Ne ćete li se ispravit na vrime,
 Gnživ, mnim, ne more Višnji uzdaržati,
 A da vas krutim bičima ne šine.¹⁶

Marko je Marulić, kako svjedoče ova dva sačuvana uzorka, znao graditi sonete na talijanskomu jeziku, ovladao je tehnikom njihove tvorbe i uz to im dao vlastiti auktorski pečat. Oni su za sada najuvjerljiviji dokaz nove dimenzije njegove višejezičnosti, tj. trojezičnosti i troliterarnosti, jer je u pjesničkomu činu primijenio i talijanski jezik te njemu svojstvenu versifikatorsku formu, pokraj hrvatskoga i latinskoga izraza. Soneti, o kojima je riječ, ne samo po izražajnom mediju govore o Marulićevoj asimilaciji iskustava poezije »in sermon vulgare«, tj. talijanskih *rimatora* (»začinjavaca«), nego i po interferencijama s Petrarcom i Danteom, koji su pisci također poticajno djelovali na njegove književne opcije. U povijesti novovjekovnoga europskoga pjesništva intertekstualni dodir s Petrarcom i Danteom označuje se u pojedinim literaturama kao početak ili znak preporoda, renesanse.

Možda je, međutim, još važnije od tih činjenica Marulićevo odvajanje soneta, kao povlaštene i povjerljive kategorije pjesničkoga iskaza, od drugih književnih

¹⁶ Verzija Miloša Miloševića:

Pa zar je čudo ako bijes vas turski
 Tlači i ništi, o braćo kršćani:
 Vladaju vuci, s runom ovčjim znani,
 Tu je i lisac, s lažnom dlakom, mrski.

Lavovi holi, harpije nesite
 Oštrim pak kljunom vabe, žaba sama
 Kleveće, kriješti: bludnice medj' vama
 Hvale se, kažu: mlade, starce mite ...

A svuda psovka ime božje blati,
 Njegove svece i onu što naše
 Terete nosi: čista Božja mati.

Vi boljim žićem grijeh možete sprati,
 A srdžbe Višnjeg mora da vas plaše:
 On bičem tvrdim može da uzvrat.

vrsta. Napomene u pismu Jeronimu Ćipiku, datiranom 2. studenoga 1501., iako virtualna značaja, daju nam pravo ustanoviti da je Marul, opet prvi u Hrvata, na stanovit način pokušao opisati svoje poimanje soneta i izrazio razloge njegove, inače legendarne, privlačnosti. I ne samo da je bio prvi u promišljanju toga izazova za pjesnike, nego i dugo vremena jedini. Koliko mi je poznato, sljedeći zapis o karakteru soneta trebalo je dugo čekati, sve do preporodnih vremena, do, primjerice, Stanka Vraza, koji se 1843. programatski zalagao za što zauzetiju uvedbu toga oblika u hrvatsku poeziju kao posebne vrijednosti.¹⁷ Napokon, danas kad smo prevladali zablude i predrasude o jednojezičnoj pripadnosti tekstova hrvatskoj književnosti, Marka ćemo Marulića slijedom ovih dvaju sastavaka staviti na počasnno prvotno mjesto u tradiciji naših sonetista na talijanskom jeziku, od kojih su neki bili pravi majstori (Hanibal Lucić, Ludovik Paskalić, Sabo Bobaljević Glušac, Dinko Ranjina). Poželjeti je stoga da se pronađu i objave i ostali Marulićevi talijanski soneti, što ih je pisao prije pet stoljeća i dio njih poslao na prosudbu prijatelju Ćipiku, tada u Mletcima boravećemu.

¹⁷ Usp. Nikola M i l i ć e v i ć, »O sonetu i našem sonetu«, predgovor sastavljača antologije *100 hrvatskih soneta* (Zagreb, 1989., str. 20).

Mirko Tomasović

MARULIĆ INTORNO AL SONETTO

Marulić, autore di celebri opere latine, in primo luogo il *De Institutione* e l'*Evangelistarium*, e di opere in croato, capitale il poema *Judita*, confermò la sua vocazione poetica scrivendo anche in italiano, e questo nella forma più esigente - il sonetto. Introdusse così i Croati, relativamente presto, alla particolare composizione poetica di origine italiana, che è dal rinascimento fenomeno europeo e si è mantenuta in uso fino ad oggi. In una lettera all'amico Jerolim Ćipiko, con la quale accompagnò dei sonetti inviatigli, Marulić riconobbe di essere ricorso alla scrittura dei sonetti per esprimere il suo stato d'animo e alleviare la sua sofferenza. I sonetti, quindi, sono per lui una specie di terapia, un'oasi poetica in cui vive la soddisfazione estetica.

Finora conosciamo solo due sonetti del Marulić, anche se dalla lettera al Ćipiko desumiamo che ne aveva scritti molti di più. In essi è riscontrabile la coincidenza concettuale con i suoi altri testi devozionali e moralistici e anche un contatto intertestuale con Petrarca e Dante. Essi confermano il trilinguismo del Marulić, la sua appartenenza a tre culture letterarie e il suo primato nell'ambito della letteratura croata.